

Yashil IQTISODIYOT va TARAQQIYOT

Ijtimoiy, iqtisodiy, siyosiy, ilmiy, ommabop jurnal

1
2024

08.00.01 Iqtisodiyot nazariyasi
08.00.02 Makroiqtisodiyot
08.00.03 Sanoat iqtisodiyoti
08.00.04 Qishloq xo'jaligi iqtisodiyoti
08.00.05 Xizmat ko'rsatish tarmoqlari iqtisodiyoti
08.00.06 Ekonometrika va statistika
08.00.07 Moliya, pul muomalasi va kredit
08.00.08 Buxgalteriya hisobi, iqtisodiy tahlil va audit
08.00.09 Jahon iqtisodiyoti

08.00.10 Demografiya. Mehnat iqtisodiyoti
08.00.11 Marketing
08.00.12 Mintaqaviy iqtisodiyot
08.00.13 Menejment
08.00.14 Iqtisodiyotda axborot tizimlari va texnologiyalari
08.00.15 Tadbirkorlik va kichik biznes iqtisodiyoti
08.00.16 Raqamli iqtisodiyot va xalqaro raqamli integratsiya
08.00.17 Turizm va mehmonxona faoliyati

74-91 xalqaro daraja
ISSN: 2992-8982

Yashil

IQTISODIYOT va TARAQQIYOT

Ijtimoiy, iqtisodiy, siyosiy, ilmiy, ommabop jurnal

Bosh muharrir:

Sharipov Kongiratbay Avezimbetovich

Bosh muharrir o'rinbosari:

Karimov Norboy G'aniyevich

Elektron nashr. 788 sahifa.

E'lon qilishga 2024-yil 7-fevralda ruxsat etildi.

Muharrir:

Qurbonov Sherzod Ismatillayevich

Tahrir hay'ati:

Salimov Oqil Umrzoqovich, O'zbekiston fanlar akademiyasi akademigi
Abduraxmanov Kalandar Xodjayevich, O'zbekiston fanlar akademiyasi akademigi
Rae Kvon Chung, Janubiy Korea, TDIU faxriy professori, "Nobel" mukofoti laureati
Osman Mesten, Turkiya parlamenti a'zosi, Turkiya – O'zbekiston do'stlik jamiyati rahbari
Sharipov Kongiratbay Avezimbetovich, t.f.d., prof., O'zR Oliy ta'lim, fan va innovatsiyalar vaziri
Buzrukxonov Sarvarxon Munavvarxonovich, i.f.d., O'zR Oliy ta'lim, fan va innovatsiyalar vaziri o'rinbosari
Axmedov Durbek Kudratillayevich, i.f.d., prof., O'zR Oliy Majlisi qonunchilik palatasi deputati
Xudoyqulov Sadirdin Karimovich, i.f.d., prof., TDIU YoMMIB birinchi prorektori
Abduraxmanova Gulnora Kalandarovna, i.f.d., prof., TDIU Ilmiy ishlar va innovatsiyalar bo'yicha prorektori
Kalonov Muxiddin Baxritdinovich, i.f.d., prof., "O'IRIAM" ilmiy tadqiqot markazi direktori – prorektor
Yuldashev Mutallib Ibragimovich, i.f.d., TMI professori
Samadov Asqarjon Nishonovich, i.f.n., TDIU professori
Slizovskiy Dimitriy Yegorovich, t.f.d., Rossiya xalqlar do'stligi universiteti professori
Mustafakulov Sherzod Igamberdiyevich, i.f.d., prof., Xalqaro "Nordik" universiteti rektori
Aliyev Bekdavat Aliyevich, f.f.d., TDIU professori
Axmedov Ikrom Akramovich, i.f.d. TDIU professori
Po'latov Baxtiyor Alimovich, t.f.d., profesor
Eshtayev Alisher Abdug'aniyevich, i.f.d., TDIU professori
Isakov Janabay Yakubbayevich, i.f.d., TDIU professori
Musyeva Shoira Azimovna, SamDu IS instituti professori
Axmedov Javohir Jamolovich, i.f.f.d., "El-yurt umidi" jamg'armasi ijrochi direktori o'rinbosari
Toxirov Jaloliddin Ochil o'g'li, t.f.f.d., TAQU katta o'qituvchisi
Xalikov Suyun Ravshanovich, i. f. n., TDAU dotsenti
Kamilova Iroda Xusniddinovna, i.f.f.d., TDIU dotsenti
Nosirova Nargiza Jamoliddin qizi, i.f.f.d., TDIU dotsenti
Rustamov Ilhomiddin, f.f.n., Farg'ona davlat universiteti dotsenti
Fayziyev Oybek Raximovich, i.f.f.d. (PhD), Alfraganus universiteti dotsenti
Sevil Piriyeva Karaman, PhD, Turkiya Anqara universiteti doktoranti
Mirzaliyev Sanjar Maxamatjon o'g'li, TDIU mustaqil tadqiqotchisi
Utayev Uktam Choriyevich, O'zR Bosh prokuraturasi boshqarma boshlig'i o'rinbosari
Ochilov Farxod, O'zR Bosh prokuraturasi iqtisodiy jinoyatlarga qarshi kurashish departamenti bo'limi boshlig'i
Yaxshiboyeva Laylo Abdisattorovna, TDIU katta o'qituvchisi

Ekspertlar kengashi:

Berkinov Bazarbay, iqtisodiyot fanlari doktori, professor
Hakimov Ziyodulla Ahmadovich, i.f.d, TDIU dotsenti
Tuxtabayev Jamshid Sharafetdinovich, i.f.f.d, TDIU dotsenti
Xamidova Faridaxon Abdulkarim qizi, i.f.d., TMI dotsenti
Babayeva Zuhra Yuldashevna, TDIU mustaqil tadqiqotchisi

Muassis: "Ma'rifat-print-media" MChJ

Hamkorlarimiz: Toshkent davlat iqtisodiyot universiteti, O'zR Tabiat resurslari vazirligi, O'zR Bosh prokuraturasi huzuridagi IJQK departamenti.

MUNDARIJA

Milliy iqtisodiyotni rivojlantirishda investitsiyalarning roli va ahamiyati.....	10
Sharipov Kongiratbay Avezimbetovich, Zaynutdinova Umida Djalolovna	
Yashil iqtisodiyotga o'tishda konseptual, ilmiy, innovatsion yondashuvning zarurati	16
Gulnora Abdurahmonova	
O'zbekistonda "yashil" iqtisodiyotga o'tish muammolari va uni bartaraf etish yo'llari	22
S. R. Topildiyev	
Milliy strategik maqsadlar: ekologik va bojxona boshqaruvi mexanizmlarining maqbul kombinatsiyasi	28
Muratova Shohista Nimatullayevna	
Green Economy in Tourism in Uzbekistan.....	32
Alieva Makhbuba Toychievna	
Инновационные подходы в сельском туризме: "Зеленые маршруты"	36
Голышева Елена Вячеславовна	
Mamlakatimizda "yashil" iqtisodiyotni rivojlantirish strategiyasining ustuvor yo'nalishlari	42
Vaxabov Abduraxim Vasikovich, Nazarov Nazirjon Narzilloevich	
To'qimachilik sanoati korxonalarini barqaror rivojlantirish omillari.....	47
A.Yu. Mardanov	
Turizmni qayta jonlantirish strategiyasini ishlab chiqishda turizmni rejalashtirishning istiqbollari.....	52
A'zamov Saidakbarxon Avazxon o'g'li	
O'zbekistonda qayta tiklanuvchi energiya manbalaridan foydalanishi asosida barqaror rivojlanishga erishish	57
Abdullayev Elyorbek Odiljon o'g'li	
Barcha tadbirkorlik subyektlariga teng raqobat sharoitini yaratishda soliq imtiyozlarining o'rni	62
Akbarov Akmalxon Akrom o'g'li	
Turistik hududlarning barqaror rivojlanishini baholash metodologiyasida integral baholash ko'rsatkichlarini aniqlashning nazariy jihatlar.....	66
Asraqulov Abduraxmon Sultonovich	
Iqtisodiy rivojlanishni ta'minlashda "yashil" iqtisodiyot va uning ayrim masalalari.....	70
Axunova Shoxistaxon Nomonjanovna, Sultonova Gulbaxor Shoxnazimovna	
Davlatning iqtisodiy xavfsizligini ta'minlashda qishloq xo'jaligi faoliyatining nazariy tamoyillari va o'ziga xos xususiyatlari.....	74
Bekmirzayev Mirzoxid Adashaliyevich	
Mintaqa iqtisodiyotida agrar soha samaradorligini oshirishning ahamiyati.....	78
Butanova Dilnoza Rustamovna	
Global krizislar va ularning turizm iqtisodiyotiga ta'siri.....	83
Hallakova Barnoxon bahodirjonovna	
Agroturizm faoliyati rivojlanishining xorijiy tajribalari va ularda faoliyatni rivojlantirish modellarining qo'llanilishi.....	95
Husanboyev Sadafbek Yorqinjon o'g'li	
Yashil iqtisodiyotni kreditlashda banklarning o'rni.....	101
Ibragimova Sevara Muxamedjan qizi	
Qurilish materiallari sanoati korxonalari samaradorligini baholash masalalari.....	104
Isayev Jakhongir Muzaffarovich	
Iqtisodiyotni islomiy moliya tamoyillari asosida moliyalashtirish amaliyotini joriy etish istiqbollari	110
Kasimov Baxtiyor Usmanovich	
Oziq-ovqat sanoatida tadbirkorlik faoliyatini tashkil etishning iqtisodiy mexanizmi.....	113
Mahamatova Maftuna	
Turizm xizmatlar bozorida raqobatbardoshlik ko'rsatkichlarini takomillashtirish imkoniyatlari.....	119
Nurfayziyeva Mohinur Zayniddinovna	

Islom moliyalashtirish xizmatlari asosida kichik va o'rta biznesni moliyalashtirish usullari.....	124
Said Po'latov Maxamedovich	
Using Innovative Technologies in Hotels as a Factor of Sustainable Development of Tourism Industry	128
Sayfutdinov Shuxratjon Sultonovich, Egamberdiyev Sirojiddin Sattor o'g'li	
Dorivor o'simliklar yetishtirishning dunyo mamlakatlari iqtisodiyotidagi o'rni va xalqaro bozor savdosida prognozlar.....	135
To'xtabayev Jamshid Sharofiddinovich, Maftuna Ermatova Arslonbek qizi	
O'zbekistonga turistlar tashrifini ko'paytirishda raqamli texnologiyalarning o'rni	142
Toshmurod Kulmanov	
Agrobiznesni moliyaviy quvvatlash va rivojlanish istiqbollari	147
Tursunova Dilnavo Islomovna	
Oziq-ovqat bozorini qandolat mahsulotlari bilan to'ldirishda marketing strategiyalaridan foydalanishni takomillashtirish.....	150
Azlarova Munira Muxammad-Amin qizi	
Yoshlar turizmini rivojlantirish holati va uni takomillashtirish yo'llari.....	159
Allayor Norboyev Ismoilovich	
Biologik aktivlarni baholashning uslubiy jihatlarini takomillashtirish.....	162
Boltayev Abror Sayitmuradovich	
Agrosanoat ishlab chiqarishida innovatsion jarayonlarni tadqiq qilishga uslubiy yondashuvlari.....	168
Dusmatov Begmuhammad Olimjonovich	
Suv resurslaridan samarali foydalanishda suv solig'ining ahamiyatini oshirish	174
Ikramov Nuriddin Kamolitdinovich	
Xizmat ko'rsatish sohasida innovatsiya va innovatsion faoliyat bilan bog'liq tushunchalarining nazariy masalalari	179
Mamayunus Qarshibayevich Pardayev, Temur Olimovich Mamayunusov	
Aglomeratsiya iqtisodiyoti – Agglomeratsiya iqtisodiyoti – hududiy rivojlanishni harakatlantiruvchi omili sifatida	185
Raximbayev Akmal Azatboyevich	
Korxonalarini boshqarish samaradorligini oshirishda innovatsion yondashuvlardan foydalanish mexanizmlari	190
Saipnazarov Sherbek Shaylavbekovich	
Globalashuv sharoitida turizm sohasida innovatsion faoliyatni rivojlantirishni davlat tomonidan qo'llab-quvvatlash mexanizmini takomillashtirish	195
Salimov Dilshodbek Davronovich	
To'qimachilik sanoat korxonalarida marketing strategiyasi.....	199
Tillyaxodjayev Azizxon Aloxonovich	
Oziq-ovqat sanoati korxonalari raqobatbardoshligini oshirish yo'llari	203
Nilufar Umarova	
O'zbekistonda transport xizmatlari ko'rsatilishi tahlili	207
Xasanov Sarvar Ulug'bek o'g'li	
Agrar sektorga jalb qilingan investitsiyalarning sohadagi intensiv iqtisodiy o'sishga ta'sirining tahlili	213
Yangiboyev Sirojiddin Jo'ramurodovich	
Mustaqil Davlatlar Hamdo'stligiga a'zo davlatlarda auditning xalqaro standartlarini qo'llash xususiyatlari	220
Meliyev Isroil Ismoilovich	
Raqamli bank xizmatlarini yanada takomillashtirish: muammolar va yechimlar	227
Melikov Otabek Maxmadiminovich	
Innovatsion iqtisodiyotda inson kapitalining tutgan o'rni.....	232
Abdikarimov Islombek Ibragimovich	
Kimyo sanoati korxonalarini boshqarish modellariga oid zamonaviy tajribalar.....	237
Avulchayeva Feruza Djurakuziyevna	
Задачи предмета «русского языка» на современном этапе	243
Адилова Солияхон	

Tijorat tashkilotlarining investitsiya faoliyati	247
Farhod Mahmudovich Tirkashyev, Asomiddinov Husan Asomiddin o'g'li	
Korrelyatsion-regression tahlil orqali turizm xizmatlari samaradorligini oshirish mexanizmlari.....	252
Gapparov Azim Qayumovich	
O'zbekistonda monetizatsiya darajasi va uni makroiqtisodiy ko'rsatkichlarga ta'siri.....	258
Isayev Atabek Djurabayevich	
Prospects for the Development of Bond Circulation in the Capital Market.....	266
Jurabek Sobirov	
Ta'lim xizmatlari bozorida oliy ta'lim muassasalarining rivojlanish holati tahlili.....	270
Kuldashev Sherzod Alimardonovich	
Iqtisodiyotga investitsiyalarni jalb qilish va ularning barqaror iqtisodiy o'sishdagi roli	276
Mamadiyeva Dilrom Ravshon qizi	
Surxondaryo viloyatlarning marketing salohiyatini shakllantirish holati tahlili	280
Mamadjanova Tuyg'unoy Axmadjanovna	
Improving Internal Control System	287
Mexmonaliyev Ulug'bek Erkinjon o'g'li	
Oliy ta'lim xizmatlarini targ'ib qilishda OTMLar veb-saytlari samaradorligini oshirish.....	291
Musayev Bekjon Shukurillayevich	
Korxonaning narx-navo tizimi va narx siyosatini tahlil qilish	298
Musayeva Shoira Azimovna, Usmonova Dilfuza Ilhkomovna	
Raqamli iqtisodiyot sharoitida tibbiyot sohasini moliyalashtirish istiqbollari.....	302
Muxammadiyev Ramz Zoirjon o'g'li	
Xizmatlar ko'rsatish subyektlarida biznes-modellarining raqamli transformatsiyalashuv konsepsiyalari.....	306
N. B. Yahyoxonov	
Mikromoliyaviy xizmatlar ko'rsatuvchi kredit tashkilotlarining samaradorligiga ta'sir etuvchi omillarning ekonometrik tahlili.....	311
Nazarova Muslima Nazarovna	
Sanoat korxonalarida aylanma mablag'lardan foydalanishning ilmiy-amaliy jihatlarini	317
Nurmatov Mirzaakbar Mirzaaliyevich	
Biznesni yuritishda korxonalararo integratsion jarayonlarni rivojlantirish masalalari.....	322
Olimova Nodira Xamrakulovna	
O'zbekistonda turizmni rivojlantirishning moliyaviy mexanizmlari: tahlil va istiqbollar	329
Oppoqxonov Nurmuhammadxon Po'latxon o'g'li	
O'zbekistonda davlat korxonalari transformatsiyasini jadallashtirish yo'nalishlari.....	333
Qahhorov Azizjon Ahror o'g'li	
Aholining turmush darajasini oshirish sharoitida mehnat bozori transformatsiyasining dinamikasi	338
Rahimboyev Muxtorbek Ikrom o'g'li	
Tijorat banklarida iqtisodiy-matematik modellashtirish samaradorligini yanada oshirish usullari.....	341
Raxmanov Mexridin Sindarovich	
Aholi moliyaviy savodxonligiga investitsiya kiritishning ahamiyati.....	345
Ruzibayeva Nargiza Xakimovna	
Makroiqtisodiy barqarorlikni ta'minlashda valyuta siyosatini samarali tashkil etish.....	350
Samandarov Zuxriddin Raup o'g'li	
Sharq va G'arb tamaddunida gender qarashlar	355
Samandarova Gulxayo Abduraim qizi	
Imkoniyati cheklanganlarga to'siqsiz turizm xizmatlarini tashkil etish istiqbollari	359
Tilovmurodov Dostonbek Furqat o'g'li	
To'qimachilik korxonalarining inqirozga qarshi boshqaruvida davlat tomonidan tartibga solishning ahamiyati	363
Todjimamatova Mashxura Erkinovna	
Mintaqalarning ekologik-iqtisodiy xususiyatlari va ularning barqaror rivojlanish bilan bog'liqligi	367
Toshboyev Muzaffar Muxtorovich	

Перспективы развития сферы услуг в Узбекистане.....	373
Tsoy Marina Petrovna, Li Marina Rudolfovna, Romashkin Roman Anatolyevich	
Opportunities for Bicycle Tourism in Zomin, Bulungur and Bakhmal Districts.....	379
Urozaliev Elyor Shuxrat ogli, Xujamov Bobur bahodir ogli, Saydullayev Abbosjon Murodovich	
Pul-kredit siyosati va moliyaviy inqiroz: uslubiyot va saboqlar	384
Xakimov Dilshodjon Rahmonaliyevich	
Korxonalarda barqaror rivojlanishni tatbiq etish istiqbollari.....	391
Xidirova Marg'uba Rustamovna, Jumayeva Guzal Sherxon qizi	
Telekommunikatsiya korxonalari faoliyati samaradorligini oshirishda raqamli texnologiyalardan foydalanish.....	396
Xusanov Ulugbek Nishanovich	
Milliy iqtisodiyotning raqamli transformatsiyasini kengaytirish imkoniyatlari.....	402
Xuseynova Feruzabonu Mamadaliyevna	
O'zbekiston iqtisodiyotida raqamli texnologiyalardan foydalanish imkoniyatlari.....	405
Yo'ldosheva Dilnoza G'ayrat qizi	
Необходимость соблюдения этических норм в профессиональной деятельности бухгалтеров	408
Абдуллаханова Гулбахор Саттаровна	
Mintaqalarda kichik innovatsion korxonalarni rivojlantirishning o'ziga xos xususiyatlari.....	412
Abdulkakimov Zuxrali Tursunaliyevich, Axmadjanov Ilyosbek Ilxomjon o'g'li	
Tadbirkorlik faoliyatini rivojlanishini nazariy masalalari.....	416
Abdulkakimov Zuxrali Tursunaliyevich, Abduraxmonov Sherali Sharifjonovich	
Пути повышения прозрачности бюджета Республики Узбекистан.....	420
Адашов Гайрат Рустамович	
Mamlakatning investitsiyaviy jozibadorligi va uning lizing munosabatlari rivojlanishi bilan bog'liqligi	424
Axmediyeva Aliya Toxtarovna	
Тенденции и факторы развития пищевой промышленности в Узбекистане	432
Б. А. Хакимов	
Роль платежных систем в функционировании электронной коммерции.....	438
Бабаева Гузаль Яшиновна	
"Sirdaryo" va "Sirdaryo-Farm" erkin iqtisodiy zonasidagi xorxonalari erishgan yutuqlari, berilgan imtiyozlar va yaratilgan shart-sharoitlar to'g'risida	444
Davlayev G'olib Ashurovich	
Milliy iqtisodiyotga jalb qilingan investitsiyalarning tahlili	447
Djalilov Dostonbek Abduazizovich	
Ishlab chiqarish tafovutining Markaziy Bank monetar siyosati qarorlariga ta'siri.....	452
Duskobilov Umidjon Sharofiddinovich	
O'zbekistonda innovatsion jozibadorlik asosida oliy talim xizmatlarini rivojlantirish.....	457
Jonuzokov M. K.	
Aksiyadorlik jamiyatlarida korporativ boshqaruvni takomillashtirishda xorij tajribasidan foydalanish.....	461
Ismailov Allayor Rashidovich	
Особенности формирования ценовой стратегии на рынке плодоовощной продукции.....	465
Исроилов Абдурашид Абдурахманович	
Iqtisodiyotni globalashuvi sharoitida xo'jalik yurituvchi subyektlar barqarorligining nazariy metodologiyasini takomillashtirish	471
Kalandarova Nargiza Narimanovna	
Проблемы регулирования и защиты инвесторов в развитии электронной коммерции и пути их решения	475
Кенжебаева Гульфуза Рахматиллаевна	
Сущность, цели и задачи определение уровня финансовой устойчивости предприятия в современных условиях	478
Киличев А. А.	
Sug'urta tashkilotlari tomonidan taqdim etiladigan hisobotlarni xalqaro standartlarga muvofiq takomillashtirish	485
Kodirkulov Oybek Turdiboyevich	

Классификация институциональных факторов, определяющих предпринимательскую активность в Узбекистане.....	490
Курпаяниди Константин Иванович	
Ho'jalik yurituvchi subyektlarning kredit va qarz mablag'laridan foydalanish samaradorligi tahlilini takomillashtirish.....	497
Mahmudova Go'zal Samadjon qizi	
Muqimiy ijodiDA milliy uyg'onish va iqtisodiy, falsafiy qarashlar	502
Muxlisa Muxitdinova	
Совершенствование управления портфелем залогов для обеспечения финансовой устойчивости: инсайты и рекомендации для Узбекистана	505
Наимов Шахрух	
Определение специфических особенностей и факторов влияющие на процесс внедрения международных требований и стандартов в коммерческих банков Республики Узбекистан.....	509
Хайдаров Зоҳир Шаривович , Каражанова Гулноза Толлиевна, Хайдари Фидои Зоҳир Зода	
Inson kapitalida mujassam bo'lgan fazilatlar, ularning jamiyat rivojlanishidagi o'rni va roli	514
Mamayunus Qarshibayevich Pardayev, Sevara Abdinazarovna Babanazarova, Mexrangiz Olimovna Mamayunusova	
Развитие рыночных отношений и усиление их влияния на рост объёмных и качественных показателей культурного туризма.....	521
Пулатова Сурайё Юлдашевна	
Основные направления цифровой трансформации в банковском секторе.....	525
Рахимова Гавхар Ойбековна	
O'zbekistonda ayollarni tadbirkorlik faoliyatini moliyalashtirishda bank kreditlarining roli	530
Saidova Subhinigor Azizovna	
Xizmat ko'rsatish sohasini rivojlantirish asosida kambag'allikni qisqartirishning innovatsion yo'llari	535
Sultonov Shodiyor Abduhalilovich, Nazarov Asqar Anvar o'g'li	
Yuridik shaxslar mol-mulkiga soliq solishning o'ziga xos xususiyatlari	541
Umirov Xurshid Islomovich	
Korxonalar va tashkilotlarni modernizatsiya qilish jarayonlari.....	545
Fayziyeva Dilafuz Shuxratovna	
"Авеста" – исторический источник экономической мысли в Древней Средней Азии	549
Хакимов Назар Хакимович, Садиков Анвар Каримович	
Приоритетные направления развития теории формирования финансовой политики предприятия	555
Хамдамов С. Ф.	
Innovatsion rivojlanish sharoitida inson resurslarini strategik boshqarish.....	562
Xasanova Nafisa Shavkatovna	
Mehnat bozorida mehnat resurslaridan samarali foydalanishda yoshlar bandligini takomillashtirish.....	566
Xuvaydullayeva Iroda Xusniddin qizi	
Sanoat korxonalari faoliyati samaradorligi va raqobatbardoshligini baholashga doir uslubiy yondashuvlar.....	572
Yuldasheva Nilufar Abduvaxidovna	
Amir Temur davrida hunarmandchilik siyosatining o'ziga xos iqtisodiy xususiyatlari	578
Zikrillayev Jaxongir Sarvar o'g'li, ilmiy rahbar: Nasimov Baxtiyor Vasiyevich	
Infratuzilma obyektlari rivojlanishining turizm sohasidagi o'rni.....	583
Toyrova Amina Baxtisher qizi	
Korxonalarda moliyaviy investitsion portfelni jalb qilish va rag'batlantirishning zamonaviy shakl va usullari tahlili	588
Haydarov Humoyun Begmurod o'g'li	
Kichik biznes korxonalari raqobatbardoshligini tadqiq etishga konseptual yondashuvlar	592
K. Q. Tajibayev	
Бухгалтерский учет дебиторской и кредиторской задолженности в современной экономике	599
Камолова Феруза Кахрамоновна	

O'zbekistonda mehmonxona sohasidagi mahalliy boshqaruv tizimini takomillashtirish yo'llari.....	603
Mirzayeva Lola Shavkatovna	
Turizmni rivojlantirishda "yashi" marketingni o'rni.....	607
Normurodova Zebo Eshmaxmatovna	
Inson kapitalini boshqarishning xorij tajribasi.....	612
Ruzmetova Gulira'no Atabekovna	
Agrasanoat majmuasida oziq-ovqat mahsulotlarini yetishirish va qayta ishlashda klasterlarini rivojlantirishning xalqaro tajribalari.....	620
Salixov Sherzod Abduxakimovich	
Mamlakatimizda mehnat bozorida ayollarning iqtisodiy faolligini oshirish	625
Xusanova Gulsum Baxtiyorovna	
Budjetdan tashqari mablag'lar hisobi va nazoratini takomillashtirish	628
Ostonokulov Azamat Abduraimovich, Alimardonov Asrorjon Alimardonovich	
Xizmat ko'rsatish sohasida investitsion jarayonlar rivojlanishining xorij tajribasi	635
Miyassarov Davron Abdurashid o'g'li	
Xizmat ko'rsatish va servis sohasida mehnat resurslaridan foydalanish samaradorligini baholash ko'rsatkichlari.....	640
Muhammadamin Erdon o'gli Erdonov	
Инновационные направления развития сферы услуг как фактор экономического роста.....	644
Насиров Дилшод Фархадович	
Влияние прямых иностранных инвестиций (пии) на экономику Узбекистана	654
Юлдашев Нодирбек Сайдибурханович	
Qulay investitsiya muhiti – xorijiy investitsiyalar oqimini oshirishning asosiy omilidir.....	659
Hoshimov Jahongir Ravshanbek o'g'li	
Biznesni loyihaviy moliyalashtirish va uning asosiy yo'nalishlari.....	664
Razzakov Jasur Xamraboyevich	
Inflation and Unemployment: Evidence from Uzbekistan	670
Mahmudov Nosir, Nabiyeva Nargizaxon Nuriddin qizi	
Milliy mahsulotlarni jahon bozoriga olib chiqishda marketing strategiyalaridan foydalanish	677
Meliqulov Abduhalil Norinovich	
O'zbekistonda kichik sanoat zonalarini tashkil etish va rivojlantirishda xorij tajribalaridan foydalanishning ustuvor yo'nalishlari	683
Ortiqov Avazbek Bahrom o'g'li	
Rene Dekart va Blez Paskal ta'limotlarida ratsional g'oyalar komparativistikasi.....	689
Ruzmatova Gulnoz Miraxrarovna	
Sanoat korxonalarining barqaror rivojlanishining nazariy-uslubiy asoslari.....	694
Samijonov Musobek G'ayratjon o'g'li	
The Importance of the World Trade Organisation (WTO) and Uzbekistan's Efforts to Join It.....	699
Urozaliev Elyor, Khoshimova Sevara	
Jismoniy tarbiya va sport muassasalarini moliyalashtirishdagi mavjud muammolar.....	705
Abduqaxorov Ulug'bek Abdug'aniyevich	
Yangi O'zbekistonda turizmning drayver sifatida barqaror rivojlanish yo'nalishlari	709
Tuxliyev Iskandar Suyunovich	
Mahalliy soliqlar va yig'implarning iqtisodiy mohiyati hamda ularni undirishning xususiyatlari	713
Tuychiyev Kamoliddin	
Tijorat banklari raqobatbardoshligini oshirishda xorijiy mamlakatlarning ilg'or tajribalari va ulardan foydalanish yo'llari	717
Yadgarov Nodir Ravshanovich	
Organik qishloq xo'jaligiga o'tish bosqichlarining tashkiliy jihatlar va iqtisodiy asoslari.....	723
Amirqulov Shuxrat Olimovich	
Davlat xaridlari jarayonida e'tiborsiz ijrochilarni imkoniyatini cheklash masalalari	727
G'ofurov Temur Baxrom o'g'li	

O'zbekiston iqtisodiyotida investitsion loyihalarni faol tashkil etish istiqbollari	730
Utkurov Kozimjon Dilmurod o'g'li	
Iqtisodiy o'sishni ta'minlashda transport tadbirkorligi faoliyatini rivojlanish imkoniyatlari	733
M. Masharipova, I. Ruzmetova, D. Kuramboyeva	
Sug'urta faoliyatini takomillashtirishda andarrayting xizmatining o'rni	737
Qarshiyev Daniyar Eshpulatovich	
O'zbekistonda eksportni sug'urtalash mexanizmlarini yanada kengaytirish yo'nalishlari	741
Qarshiyev Keldiyor Eshpulatovich	
Kambag'allikni qisqartirishda aholini tadbirkorlikka yo'naltirish	745
Rajabboyev Muzaffar Erkaboyevich	
Yoqilg'i-energetika korxonalarining moliyaviy barqarorligining ilmiy nazariy asoslari	749
Xusanov Qaxramon Nishonovich	
Оценка результатов реформы бухгалтерского учета в Республике	753
Киличева Фарида Бешимовна, Ирмухамедова Муслима Дилшодовна	
Эффективность программ соответствия в различных компаниях	757
Ахмедов Бехзод Ахмедович	
Элементы системы внутреннего контроля в выбранном финансовом институте	762
Хасанов Кахрамон Ахмаджанович	
Authentic Leadership Unleashed: A Comparative Analysis of Leadership Styles	767
Esanova Shohida Utkirovna	
Investitsion loyihalarni moliyalashtirishdagi moliyaviy risklarni boshqarishning ilg'or xorij tajribalari	774
Madiyarov Sanjar Gulyamovich	
Paxta-to'qimachilik klasterlarida xarajatlar hisobining uslubiy masalalari takomillashtirish	781
Toshpo'latov Azizbek Shermuxamadovich, Umaraliyev Isomidin Ismonjon o'g'li	

MIKROMOLIYAVIY XIZMATLAR KO'RSATUVCHI KREDIT TASHKIOTLARINING SAMARADORLIGIGA TA'SIR ETUVCHI OMILLARNING EKONOMETRIK TAHLILI

Nazarova Muslima Nazarovna

I.f.f.d. (PhD), TDIU Bank ishi va investitsiyalar
kafedrası katta o'qituvchisi

Annotatsiya: Ushbu maqolada mikromoliyaviy xizmatlar ko'rsatuvchi kredit tashkilotlarining samaradorligiga ta'sir etuvchi omillar ekonometrik tahlil qilingan. Mikromoliyaviy xizmatlar ko'rsatuvchi kredit tashkilotlarning iqtisodiy samaradorlik ko'rsatkichlari tanlangan ko'rsatkichlar yordamida 72 ta kuzatuv amalga oshirilgan.

Kalit so'zlar: ekonometrik tahlil, model, nobank kredit tashkilotlari, samaradorlik, mikromoliya tashkilotlari, aktiv, kapital, likvidlilik.

Abstract: The article presents an econometric analysis of factors influencing the efficiency of credit institutions providing microfinance services. Based on sample indicators, 72 observations were made of the economic efficiency indicators of credit institutions providing microfinance services.

Key words: econometric analysis, model, non-bank credit organizations, efficiency, microfinance organizations, asset, capital, liquidity.

Аннотация: В статье представлен эконометрический анализ факторов, влияющих на эффективность кредитных организаций, оказывающих микрофинансовые услуги. По выборочным показателям проведено 72 наблюдения за показателями экономической эффективности кредитных организаций, оказывающих микрофинансовые услуги.

Ключевые слова: эконометрический анализ, модель, небанковские кредитные организации, эффективность, микрофинансовые организации, актив, капитал, ликвидность.

KIRISH

Har bir davlatda nobank kredit muassasalari o'ziga yarasha o'ringa ega. Ularning o'rni mamlakatda kambag'allikni qisqartirishda, aholining ijtimoiy faoliyatini yaxshilashda bilinadi. Shu bilan birga, nobank kredit tashkilotlari o'zlarining moliyaviy barqarorligini ham ta'minlashlari lozim.

Mikromoliyaviy xizmatlar ko'rsatuvchi kredit tashkilotlarining ijtimoiy samaradorligini belgilovchi ko'rsatkichlar sifatida kredit portfeli hajmi bilan ularning foizini olganmiz. Chunki, mikromoliyaviy xizmatlar ko'rsatuvchi kredit tashkilotlari tomonidan aholining kambag'al qatlamiga moliyaviy ko'mak berish darajasini aniqlashda ular tomonidan ajratilayotgan kreditlar hajmi bilan ularning foizini o'rganish lozim. Mikromoliyaviy xizmatlar ko'rsatuvchi kredit tashkilotlarining ijtimoiy samaradorligiga ta'sir etuvchi omillar asosan tashqi omillar hisoblanadi. Ushbu tashqi omillar bir tomondan aholining xarid qobiliyatiga ta'sir ko'rsatsa, ikkinchi tomondan mikromoliyaviy xizmatlar ko'rsatuvchi kredit tashkilotlari kreditlari hajmi va foiziga ta'sir ko'rsatadi.

Biz ilmiy izlanishimizda ekonometrik tahlillarni ikki modelda olib boramiz. Ya'ni mikromoliyaviy xizmatlar ko'rsatuvchi kredit tashkilotlari iqtisodiy va ijtimoiy samaradorligiga ta'sir etuvchi ichki va tashqi omillarning kuchini aniqlashda eng kichik kvadrat modeli hamda strukturaviy vektorli avtoregressiya modellaridan foydalanamiz.

MAVZUGA OID ADABIYOTLAR TAHLILI

Nobank moliya tashkilotlarining iqtisodiyotda tutgan o'rni, ushbu tashkilotlar faoliyatiga ta'sir qiluvchi omillar yuzasidan mahalliy va xorijiy adabiyotlarda ko'plab ilmiy tadqiqotlar olib borgan. Ushbu tadqiqotlarning ayrimlari bilan yaqindan tanishib chiqamiz.

PROGRESS

ПРОГРЕСС

TARAQQIYOT

R.Mersland va R.Strøm kabi olimlar mikromoliyaviy tashkilotlar faoliyat samaradorligi bilan undagi korporativ boshqaruv o'rtasidagi bog'liqlikni o'rganishgan. Ular mikromoliyaviy tashkilotda boshqaruv kengashining xususiyatlari, mulkchilik turi, raqobat va tartibga solish usullarining mikromoliyaviy tashkilotlarning kambag'al mijozlar qatlami bilan ishlashi va uning samaradorlikka ta'sirini tahlil qilishgan. Tahlillar shuni ko'rsatganki, mikromoliyaviy tashkilotlarda kengash raisi va va boshqaruv raisi vazifalarining bir-biridan aniq ajratilganligi, boshqaruv raisida ayol kishining bo'lishi hamda mamlakatdagi raqobat muhiti mikromoliyaviy tashkilotlarining samaradorligiga va mamlakatdagi kambag'allarning sharoitini keng ta'sir qilishi aniqlangan. Xususan, mikromoliyaviy tashkilotda kengash a'zolari ko'pchilikdan tashkil topgan bo'lsa, ushbu tashkilotda kreditlash hajmini kamaytirgan. Shuningdek, mikromoliyaviy tashkilotlarning mulkchilik shakli, ya'ni uning nodavlat tashkiloti yoki aksionerlik jamiyatidan tashkil topishi samaradorlik ko'rsatkichlariga ta'siri sezilmagan¹.

B.Gutierrez-Nieto va boshqalar mikromoliyaviy tashkilotlar samaradorligini tahlil qilishgan. Ularning fikricha, mikromoliyaviy tashkilotlar nafaqat ijtimoiy tashkilotdir, balki foyda olishga ixtisoslashgan moliyaviy tashkilot hisoblanadi. Yuqoridagi iqtisodchilar Lotin Amerikasida joylashgan 30 ta mikromoliyaviy tashkilotlarning samaradorligini ma'lumotlarning nisbiy tahlili (Data Envelopment Analysis (DEA)) modelidan foydalangan. Tahlil natijalariga ko'ra, mikromoliyaviy tashkilotlar samaradorligiga to'rtta ko'rsatkich ta'sir ko'rsatib, ularning ichida davlat tomonidan olib borilayotgan islohotlar ta'siri, shu bilan birga mikromoliyaviy tashkilotlarning nodavlat tijorat tashkilot hamda nodavlat va notijorat tashkiloti kabi tashkiliy maqomining ta'siri yuqori ekanligini aniqlashgan².

N.Hermes, R.Lensink, va A.Meesters kabi iqtisodchilar mikromoliyaviy tashkilotlarining kambag'allikni qisqartirish yo'lida kreditlar ajratishi bilan uning samaradorligi o'rtasidagi bog'liqlikni tahlil qilishgan. Tahlilda 435 ta mikromoliya tashkilotining 1997–2007-yillardagi statistik ma'lumotlaridan foydalangan holda stoxastik chegara tahlil (stochastic frontier analysis (SFA)) modelini qo'llashgan. Tahlil natijalariga ko'ra, 1300 dan ortiq kuzatuvlardan aholining kambag'al qatlamini kreditlash va mikromoliyaviy tashkilotlari samaradorligi o'rtasida teskari proporsionallik mavjudligi aniqlangan³. Darhaqiqat, mikromoliyaviy tashkilotlar tomonidan aholining kambag'al qatlamini kreditlar birinchidan, katta xarajat tursa, ikkinchidan katta risk bilan bog'liqdir. Chunki, ushbu mijozlar moliyaviy nobarqaror mijozlar hisoblanadi.

TADQIQOT METODOLOGIYASI

Ilmiy tadqiqotni amalga oshirishda induksiya, deduksiya, sintez kabi usullardan foydalanilgan. Shuningdek, mikromoliya tashkilotlar faoliyatini tahlil qilishda O'zbekiston Respublikasi Markaziy banki va Statistika qo'mitasining statistik ma'lumotlaridan foydalanildi.

TAHLIL VA NATIJALAR

Mikromoliyaviy xizmatlar ko'rsatuvchi kredit tashkilotlarning iqtisodiy samaradorlik ko'rsatkichlaridan likvidliligiga ($Liquidit_i$) aktivlar rentabelligiga (ROA_i) hamda kapital rentabelligiga (ROE_i) ta'sir etuvchi endogen omillar sifatida ichki omillar mikromoliyaviy xizmatlar ko'rsatuvchi kredit tashkilotlari kreditlari hajmi ($Loan_i$), kreditlari foizi ($LoanRate_i$), hamda tashqi tomonlama mikromoliyaviy xizmatlar ko'rsatuvchi kredit tashkilotlari iqtisodiy samaradorligiga ta'sir etuvchi omillar sifatida indikativ foiz stavka (INR_i), muomaladagi pul massasi ($M2_i$), iqtisodiyotdagi inflatsiya darajasi (CPI_i) hamda milliy valyuta devalvatsiya darajalari (DEV_i) tanlangan.

Mikromoliyaviy xizmatlar ko'rsatuvchi kredit tashkilotlarining ijtimoiy samaradorlik ko'rsatkichlaridan kreditlari hajmiga ($Loan_i$), kreditlari foiziga ($LoanRate_i$) ta'sir etuvchi endogen omillar sifatida indikativ foiz stavka (INR_i), muomaladagi pul massasi ($M2_i$), iqtisodiyotdagi inflatsiya darajasi (CPI_i) hamda milliy valyuta devalvatsiya darajalari (DEV_i) tanlangan.

Tanlangan ko'rsatkichlarning 2017M1–2022M12 oralig'idagi statistik ma'lumotlari oylar kesimida va o'sishda olingan. Tahlil qilinayotgan statistik ma'lumotlar o'lchamlari turlicha bo'lganligi uchun barcha ma'lumotlar natural logarifmlangan. Natijada ma'lumotlar bir maromda tekislanadi va bir xil o'lchov birligiga keladi.

Ekonometrik tahlilning dastlabki bosqichida bir qator statistik hisob-kitoblarni amalga oshirdik. Bular tanlangan ma'lumotlarning tasviriy statistikasi, ya'ni bunda asosan ma'lumotlarning o'rtacha ko'rsatkichlari, maksimal va minimal ko'rsatkichlari, o'rtachadan chetlashishi (standart dispersiyasi) kabi ko'rsatkichlari tahlil qilingan. Shuningdek, ilmiy ishimizda tanlangan ko'rsatkichlarning normal taqsimotini ham tahlil qilganmiz.

Ma'lumotlarning normal taqsimotini tekshirish uchun Jak Bera koeffitsiyentidan foydalanildi. Tahlillar shuni ko'rsatmoqdaki, mikromoliyaviy xizmatlar ko'rsatuvchi kredit tashkilotlarining iqtisodiy samaradorligi ko'rsat-

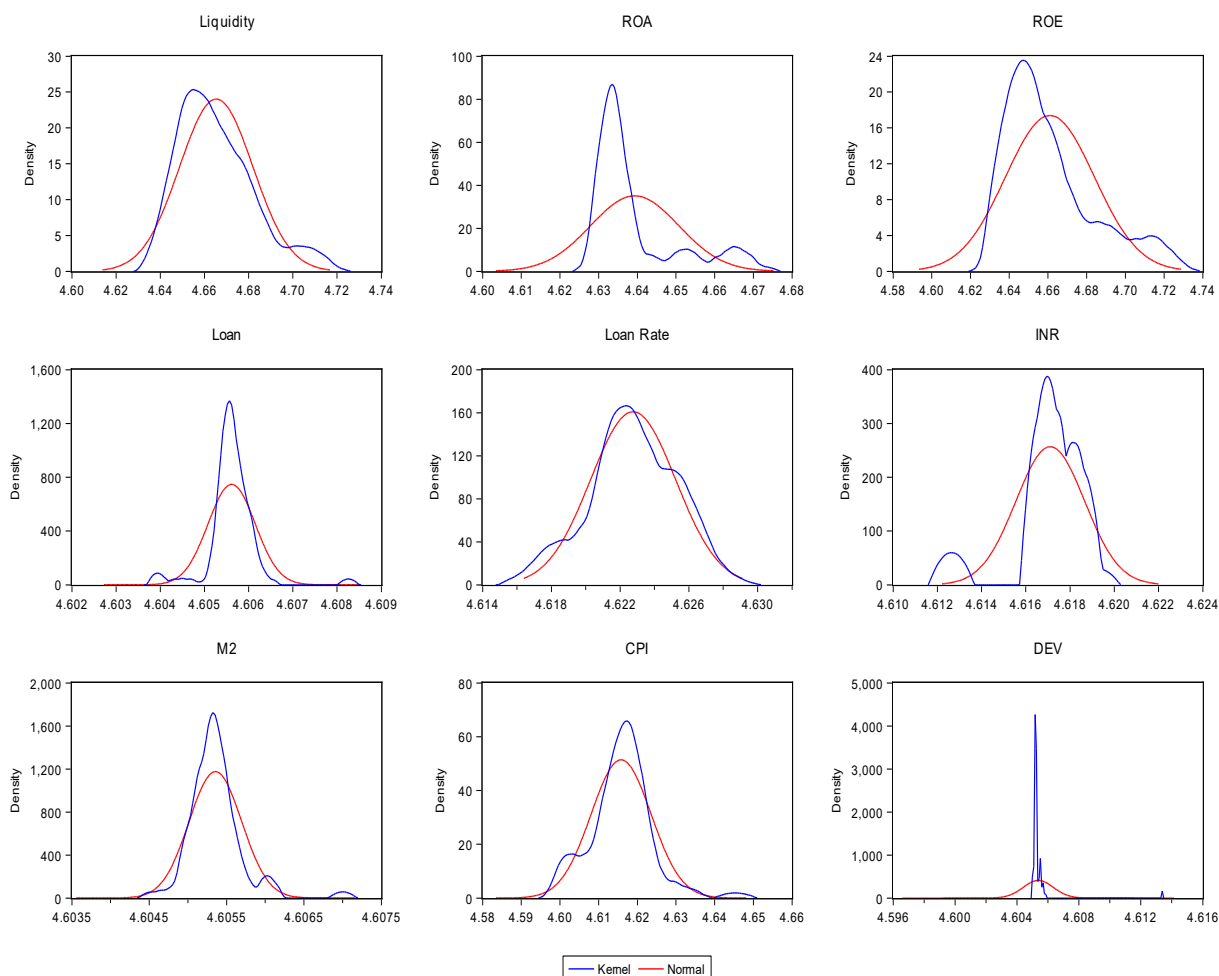
1 Mersland, R., & Strøm, R. Ø. (2009). Performance and governance in microfinance institutions. *Journal of Banking & Finance*, 33(4), 662-669.

2 Gutierrez-Nieto, B., Serrano-Cinca, C., & Molinero, C. M. (2007). Microfinance institutions and efficiency. *Omega*, 35(2), 131-142.

3 Hermes, N., Lensink, R., & Meesters, A. (2011). Outreach and efficiency of microfinance institutions. *World development*, 39(6), 938-948.

kichlari, ya'ni likvidlilik, aktivlar va kapital rentabelligi ko'rsatkichlaridan tashqari qolgan tanlangan barcha ko'rsatkichlar normal taqsimotga ega. Chunki, tanlangan barcha ko'rsatkichlar uchun hisoblangan Jak-Bera koeffitsiyenti ishonchli va ularning ehtimolligi 0,05 dan kichik ekanligi aniqlandi.

1-rasm: Tanlangan ko'rsatkichlarning normal taqsimoti⁴

Tanlangan ko'rsatkichlar yordamida 72 ta kuzatuv amalga oshirildi. Quyida tanlangan 9 ta ko'rsatkichning tasviriy statistikasini tahlil qilamiz.

1-jadval: Ko'rsatkichlarning tasviriy statistikasi⁵

	INR	M2	CPI	DEV	Loan	LoanRate	Liquidity	ROA	ROE
Mean	4.6171	4.6053	4.6157	4.6053	4.6056	4.6228	4.6654	4.6394	4.6613
Median	4.6167	4.6053	4.6161	4.6052	4.6056	4.6224	4.6611	4.6348	4.6541
Maximum	4.6192	4.6070	4.6453	4.6133	4.6082	4.6280	4.7123	4.6720	4.7228
Minimum	4.6126	4.6045	4.6001	4.6049	4.6039	4.6169	4.6418	4.6281	4.6346
Std. Dev.	0.0014	0.0003	0.0077	0.0009	0.0005	0.0024	0.0167	0.0114	0.0229
Skewness	-1.7810	1.6639	0.5413	7.9582	0.6977	-0.2430	0.8922	1.5009	1.1271
Kurtosis	6.7229	9.6691	5.1799	66.156	12.123	2.8349	3.3518	3.9676	3.3368
Jarque-Bera	79.647	166.65	17.772	12726	255.54	0.7907	9.9257	29.841	15.585
Probability	0.0000	0.0000	0.0001	0.0000	0.0000	0.6734	0.0069	0.0000	0.0004
Sum	332.43	331.58	332.33	331.58	331.60	332.84	335.9100	334.03	335.61
Sum Sq. Dev.	0.0001	8.18E-06	0.0042	6.69E-05	2.03E-05	0.000425	0.019833	0.0092	0.0375
Observations	72	72	72	72	72	72	72	72	72

4 Tanlangan statistik ma'lumotlar asosida muallif tomonidan ishlandi.

5 Tanlangan statistik ma'lumotlar asosida muallif tomonidan ishlandi.

Kuzatuv natijalariga ko'ra, egzogen o'zgaruvchilar hisoblangan mikromoliyaviy xizmatlar ko'rsatuvchi kredit tashkilotlari likvidililgining natural logarifmlangan holatdagi o'rtacha ko'rsatkichi 4,6654 ga teng bo'lib, ushbu ko'rsatkich ko'rilgan davrda maksimum 4,7123 ga va minimum 4,6418 ga teng bo'lgan. Ushbu ko'rsatkichning standart dispersiyasi 0,0167 ga teng bo'lgan.

Shuningdek, mikromoliyaviy xizmatlar ko'rsatuvchi kredit tashkilotlari aktivlarining rentabellik ko'rsatkichlarining logarifmlangan holatdagi o'rtachasi 4,6348 ga teng bo'lib, ushbu ko'rsatkich ko'rilgan davrda maksimum 4,6720 ga va minimum 4,6281 ga teng bo'lgan. Ushbu ko'rsatkichning standart dispersiyasi 0,0114 ga teng bo'lgan.

Mikromoliyaviy xizmatlar ko'rsatuvchi kredit tashkilotlari kapitali rentabelligi ko'rsatkichi natural logarifmlangan holatdagi o'rtacha ko'rsatkichi 4,6541 ga teng bo'lib, ushbu ko'rsatkich ko'rilgan davrda maksimum 4,7228 ga va minimum 4,6346 ga teng bo'lgan. Ushbu ko'rsatkichning o'rtachadan chetlashish darajasi 0,0229 ga teng bo'lgan.

Mikromoliyaviy xizmatlar ko'rsatuvchi kredit tashkilotlari kapital rentabelligi ko'rsatkichining standart dispersiyasi qolgan samaradorlik ko'rsatkichlaridan kattaligi aniqlandi.

2-jadval: Tanlangan ko'rsatkichlar o'rtasida korrelyatsion matritsa⁶

	INR	M2	CPI	DEV	Loan	LoanRate	Liquidity	ROA	ROE
INR	1								
M2	-0.0073	1							
CPI	0.0124	-0.0449	1						
DEV	-0.0812	0.5777	0.0742	1					
Loan	0.0376	-0.0990	0.2182	0.0578	1				
LoanRate	0.8048	-0.0993	-0.0297	-0.2299	-0.0695	1			
Liquidity	0.0114	-0.0477	-0.2346	-0.1726	-0.2423	-0.0199	1		
ROA	0.0450	-0.0415	-0.1579	-0.0912	-0.2448	0.0049	0.8605	1	
ROE	0.1170	-0.0047	-0.2172	-0.1197	-0.3103	0.07838	0.8963	0.9674	1

Yuqorida tanlangan tijorat banklari likvidiligi, kreditlash salohiyati hamda foiz siyosatlarining endogen ko'rsatkichlar bilan korrelyatsion bog'liqligi tahlil qilingan.

Mikromoliyaviy xizmatlar ko'rsatuvchi kredit tashkilotlari iqtisodiy samaradorlik ko'rsatkichlaridan likvidlilik darajasining kreditlari hajmi va ularning foizi bilan korrelyatsiyasi mos ravishda -0,24 va -0,02 ga teng bo'lgan. Ya'ni mikromoliyaviy xizmatlar ko'rsatuvchi kredit tashkilotlari kreditlari hajmining oshishi ularning likvidlilikiga teskari ta'sir ko'rsatgan bo'lsa, kreditlar foiz stavkasining likvidlilikka ta'siri sezilmagan.

Mikromoliyaviy xizmatlar ko'rsatuvchi kredit tashkilotlari iqtisodiy samaradorlik ko'rsatkichlaridan likvidlilik darajasining indikativ foiz stavka bilan korrelyatsiyasi 0,01, muomaladagi pul massasi bilan -0,05, inflatsiya darajasi bilan -0,23 va devalvatsiya bilan -0,17 ga teng bo'lgan. Ya'ni indikativ foiz stavka bilan pul massasi mikromoliya tashkilotlari likvidlilik ta'siri sezilmagan. Aksincha, Inflatsiya va devalvatsiya darajalari bilan teskari bog'liqlik bo'lgan.

Mikromoliyaviy xizmatlar ko'rsatuvchi kredit tashkilotlari iqtisodiy samaradorlik ko'rsatkichlaridan aktivlari rentabelligi kreditlari hajmi va ularning foizi bilan korrelyatsiyasi mos ravishda -0,24 va -0,01 ga teng bo'lgan. Ya'ni Mikromoliyaviy xizmatlar ko'rsatuvchi kredit tashkilotlari kreditlari hajmining oshishi ularning aktivlari rentabelligiga teskari ta'sir ko'rsatgan bo'lsa, kreditlar foiz stavkasining aktivlari rentabelligiga ta'siri sezilmagan.

Mikromoliyaviy xizmatlar ko'rsatuvchi kredit tashkilotlari aktivlari rentabelligining indikativ foiz stavka bilan korrelyatsiyasi 0,04, muomaladagi pul massasi bilan -0,04, inflatsiya darajasi bilan -0,16 va devalvatsiya bilan -0,09 ga teng bo'lgan. Ya'ni indikativ foiz stavka bilan pul massasi mikromoliyaviy xizmatlar ko'rsatuvchi kredit tashkilotlari aktivlari rentabelligiga ta'siri sezilmagan. Aksincha, inflsiya va devalvatsiya darajasi bilan sust bo'lsada teskari bog'liqlik bo'lgan kapital rentabelligi ko'rsatkichi aktivlar rentabelligi ko'rsatkichi kabi bog'liqlikka ega bo'lgan.

Mikromoliyaviy xizmatlar ko'rsatuvchi kredit tashkilotlari ijtimoiy samaradorlik ko'rsatkichlaridan kreditlari hajmining indikativ foiz stavka va muomaladagi pul massasi bilan korrelyatsiyasi mos ravishda 0,04 va -0,10 ga teng bo'lgan. Ya'ni indikativ foiz stavkaning oshishi kreditlari hajmini oshirsa, aksincha muomaladagi pul massasining oshishi kreditlari hajmini pasaytirmoqda.

6 Tanlangan statistik ma'lumotlar asosida muallif tomonidan ishlandi.

Shu bilan birga, mikromoliyaviy xizmatlar ko'rsatuvchi kredit tashkilotlari kreditlari hajmining infliasiya va devalvatsiya darajalari bilan korrelyatsiyasi mos ravishda 0,21 va 0,06 ga teng bo'lgan. Ya'ni infliasiya va devalvatsiya darajalarining kreditlar hajmiga ta'siri pozitiv bo'lgan.

Mikromoliyaviy xizmatlar ko'rsatuvchi kredit tashkilotlari ijtimoiy samaradorlik ko'rsatkichlaridan yana biri kreditlar foizining indikativ foiz stavka va muomaladagi pul massasi bilan korrelyatsiyasi mos ravishda 0,80 va -0,10 ga teng bo'lgan. Ya'ni indikativ foiz stavkaning oshishi kreditlar foiziga katta ta'sir qilgan bo'lsa, aksincha muomaladagi pul massasining oshishi kreditlari hajmini pasaytirmoqda va bu bog'liqlik mantiqan to'g'ri qurilgan.

Shu bilan birga, mikromoliyaviy xizmatlar ko'rsatuvchi kredit tashkilotlari kreditlar foizining infliasiya va devalvatsiya darajalari bilan korrelyatsiyasi mos ravishda -0,03 va -0,23 ga teng bo'lgan. Ya'ni infliasiya darajalarining kreditlar foiziga ta'siri sezilarsiz bo'lgan bo'lsa, milliy valyuta devalvatsiyasining kreditlar foiziga ta'siri teskari va bu sezilarli bo'lgan.

3-jadval: Mikromoliyaviy xizmatlar ko'rsatuvchi kredit tashkilotlari kapitali rentabelligiga ta'sir etuvchi omillarning eng kichik kvadrat modelida hisoblangan parametrlari⁷

Dependent Variable: ROE				
Method: Least Squares				
Variable	Coefficient	Std. Error	t-Statistic	Prob.
LOAN	-12.61486	5.148947	-2.449989	0.0170
STLR	-1.867781	1.902436	-0.981784	0.3298
INR	4.381224	3.091854	1.417022	0.1613
M2	0.791212	9.630839	0.082154	0.9348
CPI	-0.453083	0.347308	-1.304555	0.1966
DEV	-2.867816	3.448343	-0.831651	0.4087
C	62.82094	46.99667	1.336710	0.1860
R-squared	0.155899	Mean dependent var		4.661318
Adjusted R-squared	0.077982	S.D. dependent var		0.022992
S.E. of regression	0.022078	Akaike info criterion		-4.696342
Sum squared resid	0.031682	Schwarz criterion		-4.474999
Log likelihood	176.0683	Hannan-Quinn criter.		-4.608225
F-statistic	2.000841	Durbin-Watson stat		0.295245
Prob(F-statistic)	0.078219			

Tahlil natijalariga ko'ra 5% li ehtimollik bilan tekshirganda, faqatgina kreditlar hajmining mikromoliyaviy xizmatlar ko'rsatuvchi kredit tashkilotlari kapital rentabelligiga ta'siri sezilmoqda. Xususan, kreditlar hajmining stavkaning bir foizga oshishi mikromoliyaviy xizmatlar ko'rsatuvchi kredit tashkilotlari kapital rentabelligini 5,15 foizga oshirmoqda. Ushbu model orqali 5% ehtimollikda qolgan ko'rsatkichlarning mikromoliyaviy xizmatlar ko'rsatuvchi kredit tashkilotlari kapital rentabelligiga ta'siri kuzatilmadi.

Tahlilimizning keyingi bosqichidan SVAR model uchun optimal "lag"ni tanlab olishimiz lozim. Buning uchun Lag Length Criteria usulidan foydalanamiz. Tahlil ma'lumotlardan ko'rinib turibdiki, mikromoliyaviy xizmatlar ko'rsatuvchi kredit tashkilotlarining iqtisodiy samaradorligiga ta'sir qiluvchi omillarning SVAR modeli uchun optimal "lag"lar soni 2 tani tashkil etmoqda.

4-jadval: Mikromoliyaviy xizmatlar ko'rsatuvchi kredit tashkilotlarining iqtisodiy samaradorligiga ta'sir qiluvchi omillarning SVAR modeli uchun optimal "lag" tanlash (Lag Length Criteria) usuli⁸

Lag	LogL	LR	FPE	AIC	SC	HQ
0	2961.033	NA	5.58e-49	-85.56617	-85.27477	-85.45056
1	3261.624	514.0549	9.79e-52	-91.93114	-89.01709	-90.77504
2	3326.214	93.60832	1.76e-51*	-91.45548*	-85.91878*	-89.25889*
3	3410.587	100.2695	2.19e-51	-91.55325	-83.39391	-88.31617

⁷ Tanlangan statistik ma'lumotlar asosida muallif tomonidan ishlandi.

⁸ Tanlangan statistik ma'lumotlar asosida muallif tomonidan ishlandi.

Mikromoliyaviy xizmatlar ko'rsatuvchi kredit tashkilotlari aktivlar rentabelligiga pul massasining oshishi hamda kapital rentabelligining oshishi pozitiv ta'sir ko'rsatgan. Shuningdek, mikromoliyaviy xizmatlar ko'rsatuvchi kredit tashkilotlari kapitali rentabelligiga muomaladagi pul massasining o'sishi hamda likvidlilik darajasining oshishi negativ ta'sir ko'rsatmoqda. Ammo avtokorrelyatsiya orqali oldingi davrdagi kapital rentabelligining oshishi keyingi davrdagi kapital rentabelligini ham oshirmoqda.

Tahlilimizning keyingi bosqichidan SVAR model uchun optimal "lag"ni tanlab olishimiz lozim. Buning uchun Lag Length Criteria usulidan foydalanamiz. Tahlil ma'lumotlardan ko'rinib turibdiki, mikromoliyaviy xizmatlar ko'rsatuvchi kredit tashkilotlarining ijtimoiy samaradorligiga ta'sir qiluvchi omillarning SVAR modeli uchun optimal "lag"lar soni 2 tani tashkil etmoqda.

Model natijalariga ko'ra, mikromoliyaviy xizmatlar ko'rsatuvchi kredit tashkilotlari ijtimoiy samaradorligini bildiruvchi kreditlar hajmi va foiziga ta'sir etuvchi tanlangan ko'rsatkichlardan indikativ foiz stavka, muomaladagi foiz stavka hamda ichki iqtisodiyotdagi inflatsiya darajalarining ta'siri aniqlanmadi. Aksincha, milliy valyuta kursi devalvatsiyasi mikromoliya tashkilotlarining ijtimoiy faoliyat samaradorligiga ta'siri kuchli ekanligi aniqlandi.

XULOSA VA TAKLIFLAR

Xulosa sifatida aytishimiz mumkinki, mikromoliya tashkilotlari va lombardlar aktivlari va kreditlarining mamlatat YAIMga hamda tijorat banklari aktivlari va kreditlariga nisbati bir foizni ham tashkil etmasligi ushbu nobank kredit tashkilotlarning iqtisodiyotdagi ahamiyati past ekanligidan dalolat beradi. Ammo oxirgi olti yilda mikromoliya tashkilotlari va lombardlarning keskin rivojlanganligi ularning kelajagiga ishonch bilan qarashga olib kelmoqda.

SVAR model natijalariga ko'ra, mikromoliyaviy xizmatlar ko'rsatuvchi kredit tashkilotlari kreditlari iqtisodiy samaradorligini bildiruvchi likvidlilik ko'rsatkichlariga indikativ foiz stavka, kreditlar foizi, aktivlar rentabellik darajalari hamda avtokorrelyatsiyani inobatga olgan holda oldingi davrdagi likvidlilik darajasi pozitiv ta'sir ko'rsatgan.

Mikromoliyaviy xizmatlar ko'rsatuvchi kredit tashkilotlari kreditlari aktivlar rentabelligiga pul massasining oshishi va kapital rentabelligining oshishi pozitiv ta'sir ko'rsatgan. Shuningdek, mikromoliyaviy xizmatlar ko'rsatuvchi kredit tashkilotlari kreditlari kapitali rentabelligiga muomaladagi pul massasining o'sishi hamda likvidlilik darajasining oshishi negativ ta'sir ko'rsatmoqda.

Model natijalariga ko'ra, mikromoliyaviy xizmatlar ko'rsatuvchi kredit tashkilotlari kreditlari ijtimoiy samaradorligini bildiruvchi kreditlar hajmi va foiziga ta'sir etuvchi tanlangan ko'rsatkichlardan indikativ foiz stavka, muomaladagi foiz stavka hamda ichki iqtisodiyotdagi inflatsiya darajalarining ta'siri aniqlanmadi. Aksincha, milliy valyuta kursi devalvatsiyasi ushbu tashkilotlar kreditlarining ijtimoiy faoliyat samaradorligiga ta'siri kuchli ekanligi aniqlandi.

Foydalanilgan adabiyotlar:

1. Gutierrez-Nieto, B., Serrano-Cinca, C., & Molinero, C. M. (2007). Microfinance institutions and efficiency. –Omega, 35(2), –131-142.
2. Mersland, R., & Strøm, R. Ø. (2009). Performance and governance in microfinance institutions. Journal of Banking & Finance, 33(4), 662-669.
3. Hermes, N., Lensink, R., & Meesters, A. (2011). Outreach and efficiency of microfinance institutions. World development, 39(6), 938-948.
4. Gutiérrez-Nieto, B., Serrano-Cinca, C., & Mar Molinero, C. (2009). Social efficiency in microfinance institutions. – Journal of the operational research society, 60(1), –104-119.
5. O'zbekiston Respublikasi Markaziy banki rasmiy ma'lumotlari
6. Imkon Finans mikromoliya tashkilotining yillik rasmiy hisoboti.
7. <https://www.worldbank.org> ma'lumotlari

Jurnal sayti: <https://yashil-iqtisodiyot-taraqqiyot.uz>

Yashil

IQTISODIYOT va TARAQQIYOT

Ijtimoiy, iqtisodiy, siyosiy, ilmiy, ommabop jurnal

Ingliz tili muharriri: Feruz Hakimov

Musahhih: Xondamir Ismoilov

Sahifalovchi va dizayner: Iskandar Islomov

2024. № 1

© Materiallar ko'chirib bosilganda "Yashil" iqtisodiyot va taraqqiyot" jurnali manba sifatida ko'rsatilishi shart. Jurnalda bosilgan material va reklamalardagi dalillarning aniqligiga mualliflar ma'sul. Tahririyat fikri har vaqt ham mualliflar fikriga mos kelamasligi mumkin. Tahririyatga yuborilgan materiallar qaytarilmaydi.

Mazkur jurnalda maqolalar chop etish uchun quyidagi havolalarga maqola, reklama, hikoya va boshqa ijodiy materiallar yuborishingiz mumkin.

Materiallar va reklamalar pullik asosda chop etiladi.

El.Pochta: sq143235@gmail.com

Bot: [@iqtisodiyot_77](https://t.me/@iqtisodiyot_77)

Tel.: 93 718 40 07

Jurnalga istalgan payt quyidagi rekvizitlar orqali obuna bo'lishingiz mumkin. Obuna bo'lgach, [@iqtisodiyot_77](https://t.me/@iqtisodiyot_77) telegram sahifamizga to'lov haqidagi ma'lumotni skrinshot yoki foto shaklida jo'natishingizni so'raymiz. Shu asosda har oygi jurnal yangi sonini manzilingizga jo'natamiz.

"Yashil" iqtisodiyot va taraqqiyot" jurnali 03.11.2022-yildan O'zbekiston Respublikasi Prezidenti Adminstratsiyasi huzuridagi Axborot va ommaviy kommunikatsiyalar agentligi tomonidan №566955 reyestr raqami tartibi bo'yicha ro'yxatdan o'tkazilgan.

Litsenziya raqami: №046523. PNFL: 30407832680027

Manzilimiz: Toshkent shahar, Mirzo Ulug'bek tumani
Kumushkon ko'chasi, 26-uy.

Jurnalning ilmiyligi:

"Yashil" iqtisodiyot va taraqqiyot" jurnali

O'zbekiston Respublikasi Oliy ta'lim, fan va innovatsiyalar vazirligi huzuridagi Oliy attestatsiya komissiyasi rayosatining 2023-yil 1-apreldagi 336/3-sonli qarori bilan ro'yxatdan o'tkazilgan.